

FOLKLIGA FÖRESTÄLLNINGAR OM BJÖRN, VARG OCH ÄLG.

BJÖRNEN

Benämningar

Vilka benämningar har man haft på björnen? T.ex. nalle, skogs-kisse, skogsfarfar, gubbe, ofreden? Varför sade man inte björn? Andra benämningar, t.ex. myrbjörn, slagbjörn? Har "vitbjörn" varit synlig?

Levnadssätt

Vid vilken tid torkar björnen mossa till sitt ide? Vid Larsmäss?

När lägger sig björnen i idet, när vänder han sig i idet och när går han ut därifrån på våren?

Hur klarar sig björnen i idet under vintern? Suger han ramarna för att livnära sig? Tillstoppar han ändtarmen, när han lägger sig i idet?

Berättas om en björn, som värmdes sig vid en eld och bar bränsle till elden?

Vad äter björnen? Myror, växter, kött?

Anses björnen mista tänderna när han blir gammal? Vad äter han då? Blåbär? Finns talesätt härom ("se ut som en björnröv i munnen")?

Vad ansågs om björneens förstånd och styrka? Berättelser härom? Berätta även om hur man lyckats lura björnen!

På vilket sätt jagar björnen? Driver hästflockar ut på myr, bryter ryggen av kor o.s.v.?

Björnens förhållande till människor och kreatur

När är björnen farligast för kreatur och människor? När ljuven blommar?

Hur sökte man skydda kreaturen för björnen? Böner, läsning (text?), blåsa i lurar (rim härom?), skjuta skott, krut i skällan, ge djuren björngalla, eldar?

Offrade man något till björnen vid slakt för att han skulle skona husdjuren på betet? I så fall vad och hur?

Vad berättas om skador anställda av björn?

Berätta om möten med björn vid vallgång!

Var björnen särskilt farlig för havande kvinnor, speciellt om de väntade gossebarn? Vad berättas härom?

Berätta om björnar, som anfallit, kanske dödat en människa!

Hur sökte en människa, som förföljdes av björn, rädda sig? Genom att låtsas vara död, genom att visa sig naken eller blotta viss kroppsdel, ha krut i skorna, ropa mansnamn?

Övertro

Beskriv botemedel som gjordes av björngalla, -hjärta, -lever eller andra delar av björnen! För vilka sjukdomar användes det?

Beskriv hur delar av björnen användes i magiskt syfte? T.ex. hjärta, blod, tänder, galla? För vilka ändamål?

Ville man ej döda björnar av fruktan för att de dödades anhöriga skulle hämnas? Berätta närmare härom!

Ansågs björnar ha något med trollkunniga personer att göra eller med övernaturliga väsen? På vilket sätt?

Berätta om hur en trollkunnig person kunde "stämna" björn på en oväns kreatur!

Berätta om människor som förtrollats till björn eller som kanske förvandlat sig själva till björn! Varför och hur? Vad kallades detta?

Vad gjorde björnen om man tröskade, spann m.m. under julen (tjugondagen, kyndelsmäss)?

Jakthistorier. Folketro i samband med jakt på björn. Tama björnar.

Vilka äventyr från björnjakter berättas?

Berätta om den sista björnen på platsen! När och av vem fälldes han?

Berömda björnjägare på trakten?

Vad vet Ni om tama björnar, som förevisades på marknader o.s.v.?

Ordspråk och talesätt

Nämnes björnen i något ordspråk eller talesätt, som Ni erinrar Er? Återgiv rim, visor och sagor om björnen! "När björnen kunde tala". Obs! Återgiv icke sådant som Ni läst utan endast

sådant som Ni vet berättats av Edra föräldrar eller av andra äldre personer.

VARGEN

Benämningar

Vilka benämningar hade man på vargen? Varför ville man inte använda ordet varg? Berättas att vargen sagt något härom på den tiden, då "han kunde tala"?

Förekomst och levnadssätt

Finns det numera vargar på orten eller i grannskapet? Fanns det mer förr? Hur förklarar man att trakten sedan länge är fri från vargar? Har järnvägstrafiken skrämt bort dem? Ha de kommit ut på is som lossnat från land och drivit till havs med dem? Ha de följt med svenska armén till främmande land (vilket i så fall)? Eller har någon trollkunnig person drivit bort dem? Samlade befolkningen ihop pengar till viss man eller kvinna, som tog vargarna med sig? Berättas om hur denne marscherade genom Stockholm med varghopen på väg till Finland e.dyl.? Var befinna sig vargarna nu? Ska de komma tillbaka efter viss tid eller under vissa förhållanden?

Vilka djur tros ha kommit i vargarnas ställe? Älgen, visst slag av orm o.s.v.?

Beskriv vargens sätt att angripa och döda djur!

Ha vargarna för sed att döda och äta upp den medlem av flocken, som sårats och blöder? Finns någon utförligare berättelse härom?

Troddes det att vargarna måste ned till havet årligen för att dricka? Vilken årstid? Varför?

Tyckte vargen om viss musik, ljud eller röst, medan han avskydde andra? Har han "sagt" något härom?

Förhållande till människor och kreatur

Vid vilken tid på året var vargen farligast?

Berätta närmare om hur människor blivit anfallna och kanske dödade av vargar! Var det särskilt vissa människor, som vargarna gärna anföllo? Havande kvinnor? Varför?

Tror man att vargen tar bort talförmågan hos den människa som den angriper? Anses vargen icke kunna angripa spädbarn?

Varför?

Berätta om skador, som vargar gjort på boskapen!

Hur sökte man rädda eller skydda sig själv och kreaturen mot vargarna? Genom läsning och böner? Återgiv i så fall om möjligt texten!

Hur skyddades vallhund och bandhund? Hur skrämde vallhjonnen bort dem?

Hur skyddade sig hästar, nötkreatur och svin, då de anföllos av vargar?

Byggde man husen på något särskilt sätt för att slippa vargarna på gården? Eller brukade man av samma anledning gräva ner en vargsvans på gården eller förfara på något annat sätt?

Brukade vargarna komma fram till husen? Var det farligt, om de tittade in genom ett fönster någon viss dag eller kväll? Vad blev följden av detta?

Vad berättas om vargskall, varggropar och folks övriga ansträngningar att göra sig kvitt vargarna?

Övertro och tydor

Har man använt vargstrupe eller vargister eller andra delar av vargen till trolldom eller sjukdomsbot? Giv exempel!

Vad är "vargskott"?

Trodde man att vargarna voro husdjur hos något visst folk eller hos vissa (trollkunniga) personer? Berätta närmare!

Berättas om människor, som förtrollats eller förvandlat sig själva till varg? Hur skedde detta och vilka människor gjorde så? Vad kallades en sådan förvandlad?

Berätta om personer som kunde "stämna" och "mana" vargar! Hur skedde detta och varför?

Varifrån troddes vargarna ha kommit? Hade de till egentlig uppgift att utrota vissa farliga naturväsen (t.ex. jättar och skogsrå)?

Jakthistorier. Folktro i samband med jakt på varg.

Brukade man samlas någon viss dag på våren (vilken?) för att skrämja bort vargarna från trakten för sommaren? Hur tillgick detta?

När visade sig vargar här sist? Vem dödade den sista vargen? När och hur?

Varför var jägaren rädd att vargen skulle se i hans böss-pipa?

Varför vågade man förr ej skjuta varg? Trodde man att det då endast skulle komma ännu flera vargar?

Sägner och berättelser. Ordspråk och talesätt

Säges det att vargen endast har en tarm? Berättas om något djur som vargen slukade men som kom levande ut genom tarmen?

Är någon sägen bekant, i vilken skogsrå, tomt eller något annat väsen förföljes av en varg och sedan det kommit i trygghet retas med vargen och blir uppätet?

Andra sägner och berättelser om varg? T.ex. bonden som räddade sig från vargarna genom att krypa under vattenkaret? Eller han som räddade sig genom att spela fiol? Eller gossen som klappade en "främmande hund"? Eller hur galtar, hästar eller andra djur dödat varg? Återgiv innehållet med egna ord såsom Ni minns det eller har hört andra berätta!

Känner Ni till något ordspråk eller talesätt, i vilket det talas om vargen?

ÄLGEN

Benämningar

Vilka benämningar har man haft på älgen (kon, tjuren, kalven, älgfamiljen)? Sammanfattande benämning på älg? Vad hade man emot att använda ordet älg?

Vad kallades den plats, där älg uppehöll sig? T.ex. vist, brundgrop?

Levnadssätt

När uppträder älgen ensam och när i flock? Kommer älgen fram till gårdarna? Vad säger man härom?

Hur har man skyddat sig mot älgens skadegörelse på skog och slåttermark?

Hur förhåller sig älgen till tamboskap? Berättelser härom?

Hur är förhållandet mellan älg och skogens vilda djur, speciellt varg och björn? Berätta om slagsmål mellan dessa djur!

Vad äter älgen? Nämn växter, som fått sitt namn av att älgen gärna äter dem! T.ex. älgkål (getpors)?

Hur befriar sig älgen från broms och andra insekter?

Hur betar sig älgen när han faller sina horn? Berättelser härom?

Övertro

Berätta om sjukdomar, som älgen anses vålla! T.ex. "älgbläse", om man kommer i beröring med saliven? Andra sjukdomar?

Beskriv botemedel som gjorts av delar av älg! T.ex. ring av älgklöv mot fallandesot?

Återgiv berättelser om älg i samband med trollkunniga personer eller med övernaturliga väsen!

Jakthistorier. Folktro i samband med jakt på älg.

Berätta minnen från jakt på älg!

Vad finns det för folktro och föreskrifter i samband med jakt på älg? T.ex. att det medför olycka med kreaturen hemma om man onödigtvis plågar älgen vid jakten?